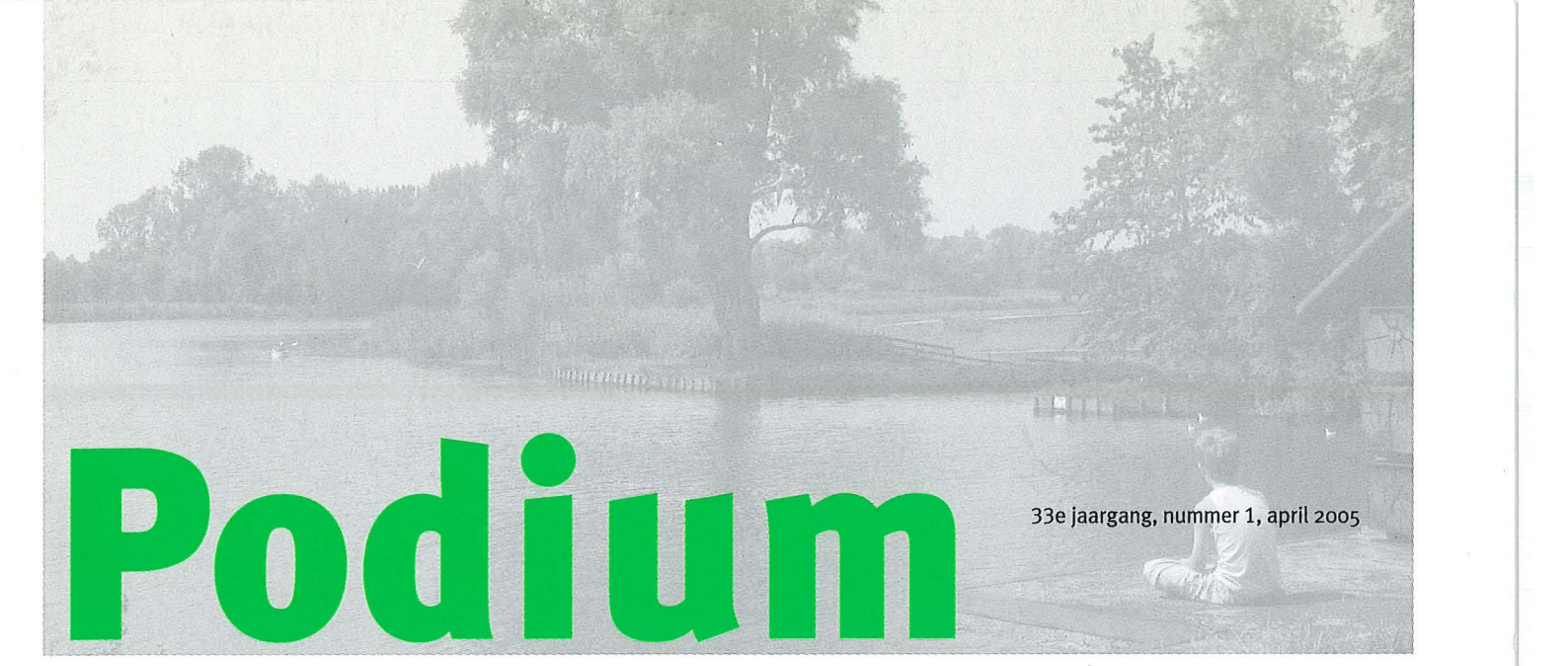

Podium

33e jaargang, nummer 1, april 2005

voor educatie en communicatie over natuur en leefomgeving

In dit nummer

- 2 Zonder bomen geen bos: NME en duurzaamheidseducatie
- 4 Zonder natuur geen duurzaamheid
- 6 Zonder wortels geen bomen
- 8 Nieuws Vereniging Educaties Nederland
- 10 Reactie op opmerkingen VEN
- 11 Duurzame Wijken
- 14 Conferentie Education for Sustainable Future
- 16 Gesignaleerd

De bomen en het bos

In haar onderzoeksrapport 'Zonder bomen geen bos' stelt Dieuwke Hovinga (Universiteit Utrecht) dat een programma als Leren voor Duurzaamheid zonder natuur- en milieueducatie als een bos zonder bomen is. Als het programma daadwerkelijk een antwoord wil formuleren op de vraag 'hoe' duurzame ontwikkeling is te realiseren, moet volgens Hovinga een bijzondere plaats worden ingeruimd voor NME. Om doelgroepen toe te rusten hun verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van leven en de leefomgeving hier en nu en voor elders en later weloverwogen vorm te geven hebben we NME nodig. In de duurzaamheidsnota *Van marge naar mainstream* is NME echter verschoven van mainstream naar marge.

Daarnaast moet de NME-sector zorgdragen voor een integrale uitwerking van het leer- gebied NME. Geen lessen óf over natuur óf over milieu óf over de relaties tussen mensen hier en elders, maar integrale leertrajecten waarin al deze aspecten in relatie tot elkaar aan de orde komen. Tot slot pleit ze voor expertiseontwikkeling bij NME-organisaties die een rol bij LvD willen spelen.

In dit nummer van Podium behalve een samenvatting van het rapport, enkele reacties uit het veld op Hovinga's

stellingen. Instemmend, aanvullend en afwijzend: waardevol voor verdere discussie. "Een verdere ontwikkeling van natuur- en milieueducatie vereist een centrale invoering met een decentrale ondersteuning. Liever geen programma of subsidie-regeling, maar een helder en gezamenlijk beleid van VROM, OC&W en LNV, inclusief een heldere implementatiestrategie voor de hele onderwijskolom, vanaf de wortels", aldus Jurr van Dalen en Hak van Nispen. "Natuur en duurzaamheid zijn grotendeels synoniem. Duurzaamheid is zorgzame omgang met de natuur", aldus Dirk Huitzing. "Een rijke bijdrage aan het debat over de weg tot een duurzame wereld, de handreikingen zijn prima te gebruiken", aldus Don Shepherd. In een kritische column zet Kees van der Meiden kanttekeningen bij de praktische bruikbaarheid.

De redactie juicht ideeën, reacties en aanvullingen op het rapport bijzonder toe; het gaat tenslotte niet enkel en alleen om de toekomst van een essentieel leer- en werkterrein maar ook om hoe duurzame ontwikkeling is te realiseren. Lees, vel zelf een oordeel, reageer en discussieer mee op het forum van www.podiumonline.nl.

De redactie

www.podiumonline.nl

Een programma als Leren voor Duurzaamheid (LvD) zonder Natuur- en Milieueducatie (NME) is als een bos zonder bomen stelt Dieuwke Hovinga in 'Zonder bomen geen bos'. Het programma LvD wil inspelen op het tekort aan competenties bij mensen, bij organisaties en in de samenleving om actuele maatschappelijke vraagstukken op te lossen. De meest hardnekkige vraagstukken die het programma vervolgens noemt, zijn allemaal aan natuur en milieu gerelateerd. Leren over de verwevenheid tussen natuur en menselijke praktijken, NME, is dan een absolute voorwaarde die het programma zelf moet realiseren.

Zonder bomen geen bos: NME en duurzaamheidseducatie

Het onderzoek naar de relatie tussen NME en LvD werd bemoeilijkt door de onduidelijkheid rond deze begrippen. Vragen als 'Wat is en beoogt NME' en 'Wat houdt leren over duurzaamheid en duurzame ontwikkeling in' werden door participanten bij het onderzoek verschillend beantwoord. Toch is een dergelijk referentiekader belangrijk. Het maakt het mogelijk een onderscheid te maken tussen taken en expertise van NME én van communicatie over natuur, milieu en leefomgeving. Zo'n referentiekader moet samen met NME-werkers van verschillende organisaties worden opgesteld. Dan draagt het bij aan de professionalisering en samenhang binnen het NME-werkveld en een sterke en eenduidige communicatie naar buiten.

NME

Voor dit onderzoek stelde Hovinga een referentiekader vast op basis van literatuur. Zij stelt dat NME doelgroepen wil toerusten om hun verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van leven en de leefomgeving hier en nu en voor elders en later weloverwogen vorm te geven. NME richt zich daarom op het uitbereiden van de keuze- en handelingsmogelijkheden en het bevorderen van autonome besluitvorming. Het geeft inhoud aan doelgericht leren over leefbaarheid hier en elders en voor nu en later, over de verwevenheid van natuur en menselijke praktijken en daarmee over de relaties tussen

ecologische en maatschappelijke processen. Duurzaamheid is hierin een belangrijk maar niet het enige thema. Daarnaast benoemt Hovinga vier didactische principes van waaruit NME wordt vormgegeven:

1. NME is gericht op het ontwikkelen en aanwenden van competenties.
2. In NME is reflectie een doelbewuste activiteit.
3. NME is gericht op het bevorderen van inzicht in en respect voor pluralisme.
4. NME is gericht op het bevorderen van de competentie om zorgzaam te handelen.

LEREN VOOR DUURZAAMHEID

Ook de begrippen duurzaamheid en duurzame ontwikkeling zijn onduidelijk. Wat betekent het, hoe verhouden de dimensies van duurzaamheid zich tot elkaar en wat maakt duurzame ontwikkeling anders dan andere maatschappelijke processen? Om die vragen te beantwoorden moet de samenhang tussen aan duurzaamheid gerelateerde begrippen worden verhelderd. Bijvoorbeeld onze verantwoordelijkheden voor toekomstig leven enerzijds en huidige praktijken anderzijds. Daar kunnen leertrajecten over duurzame ontwikkeling mensen bij ondersteunen. In goede leertrajecten gaan zij op zoek naar betekenissen van duurzaamheid, naar criteria voor duurzame leefbaarheid en onderzoeken zij de relaties tussen ecologische en maatschappelijke processen. Dat laatste verbindt NME en

LvD inhoudelijk met elkaar. Je zou kunnen zeggen dat duurzaamheid als thema de tijdsdimensie toevoegt aan leefbaarheid dat het centrale thema is binnen NME.

In relatie tot het programma 'Leren voor Duurzaamheid' noemt Hovinga een aantal knel- en aandachtspunten.

LEREN

In het programma LvD leren deelnemers onder meer door kennismanagement en sociaal leren. Dit zijn vormen van toeval- lig leren: wat er wordt geleerd staat niet op voorhand vast. Of de nieuw verworven competenties en kennis van de deelnemers ook daadwerkelijk bijdraagt aan duurzame ontwikkeling is daarmee onduidelijk. Om toch tot de effectieve leerprocessen te komen die het programma voor staat, zouden extra vragen die passen bij doelgericht leren, bij toekenning en evaluatie aan de aanvrager moeten worden gesteld. Bijvoor- beeld een omschrijving van de te bevoor- deren competenties. Educatoren, die meer zijn dan alleen procesbegeleider, kunnen daarbij een belangrijke rol spelen.

INSTRUMENTEEL OF EMANCIPATOIR

Naast het onderscheid tussen doelgericht en toeval- lig leren is er het onderscheid tus- sen instrumenteel en emancipatoir leren. Instrumenteel leren is er op gericht om een extern, buiten de persoon zelf, doel te reali- sieren. Bijvoorbeeld dat de wijk dankzij het laten participeren van burgers deels door hen zelf wordt onderhouden. Emancipatoir leren richt zich op persoonsontwikkeling in een maatschappelijke context. Gericht op het interne of innerlijke van de lerende. Bijvoorbeeld dat burgers de competenties verwerven om in de toekomst, naar eigen behoefte een bijdrage te leveren aan het onderhoud en inrichting van hun wijk. In de praktijk willen educatoren vaak kiezen voor emancipatoir leren maar kiezen de opdrachtgevers voor instrumenteel leren

en die twee sluiten elkaar vaak uit. Het programma LvD kiest ook voor emancipa- toir leren en komt de educatoren daardoor tegemoet.

BOS MET BOMEN

Hovinga stelt dat in het programma LvD een bijzondere plaats moet worden inge- ruimd voor NME. Tenminste als het pro- gramma daadwerkelijk een antwoord wil formuleren op de vraag 'hoe' duurzame ontwikkeling is te realiseren. In *Van marge naar mainstream* is NME nu gelijkgesteld aan andere educaties, het is verschoven van *mainstream naar marge*. Hovinga stelt voor dat binnen het leergebied NME leertrajecten over duurzame ontwikkeling planmatig worden uitgewerkt. Het pro- gramma LvD moet de realisatie van deze leertrajecten waarborgen. Daarnaast moet de NME-sector zorgdragen voor een inte- grale uitwerking van het leergebied NME. Geen lessen óf over natuur óf over milieu óf over de relaties tussen mensen hier en elders, maar integrale leertrajecten waarin al deze aspecten in relatie tot elkaar aan de orde komen. Tot slot pleit ze voor expertise- ontwikkeling bij die NME organisaties die een rol bij LvD willen spelen.

NEGEN HANDREIKINGEN

Hovinga eindigt haar rapport met negen handreikingen voor de ontwikkeling van het beleid NME 2010. Het is aan het minis- terie van LNV om te bepalen hoe met deze handreikingen wordt omgegaan. Mocht LNV deze overnemen dan wordt de NME- sector uitgenodigd om mee te denken over de vragen rond NME en duurzaamheid zoals die hierboven zijn genoemd. Kwali- teitszorg en expertiseontwikkeling staan daarbij nadrukkelijk op de agenda. Hovinga pleit er voor dat ook de stuurgroep LvDO bij deze ontwikkelingen wordt betrokken.

Brigit Kuypers, IVN Nederland

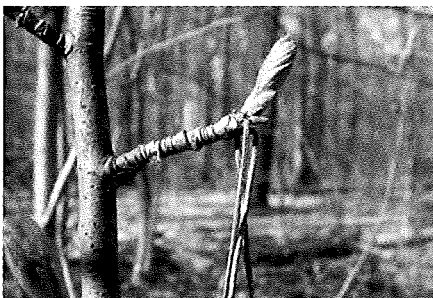
De directie Natuurbeheer van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit wil nieuw NME-beleid formuleren en uitvoeren voor de periode tot 2010. Daarom is een onderzoekstraject uitgezet dat handreikingen voor dit beleid moet bieden: NME tot 2010. Het onderzoek bestaat uit 3 deeltrajecten waarvan deeltraject 2 de positie van het leergebied NME en de NME-sector ten opzichte van het programma 'leren voor duurzaamheid' beschrijft. De resultaten van dit deeltraject worden beschreven in het rapport 'Zonder bomen geen bos' van Dieuwke Hovinga. Het onderzoek is gebaseerd op literatuur, schriftelijke consultatie, een conferentie en een ontwikkelingstraject.

Een aardige vergelijking is die tussen natuur en muziek. Veel mensen vinden natuur belangrijk. Ook bij muziek is dat het geval. Ontbreekt muziek of natuur, dan is het leven armer. Aan muziek en aan natuur wordt flink verdiend. Ook zijn beide begrippen omstreden. Wat is natuur? Waar houdt muziek op en begint lawaai?

Zonder natuur geen duurzaamheid!

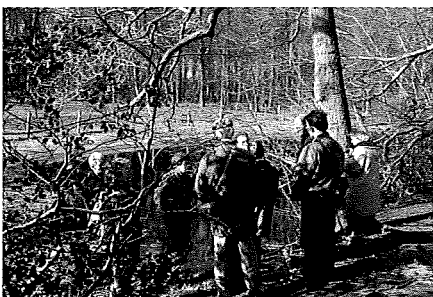

In deze vergelijking is NME muziekonderwijs. Wat is hiervan het belangrijkste doel? Dat een enkeling een beroemd musicus wordt? Dat iemand de muziek van componist X of Y aan de vergetelheid ontrukkt en zo een deel van het werelderfgoed redt? Of is het dat veel mensen leren met muziek plezier te maken? Bij NME is het niet anders. Ongetwijfeld is de belangrijkste opbrengst van NME, dat vele duizenden mensen leren plezier aan de natuur te ontleenen. Het doel is dan liefde voor de natuur te ontwikkelen. Liefde voor de natuur is emotie. Emotie komt eerst, zit het diepst en beklijft het langst. In beleidsdiscussies overheerst denken in rationale termen waarbij emoties worden onderschat. Vergeeten wordt bij voorbeeld dat in de jaren zestig serieus werd overwogen de Waddenzee in te polderen, terwijl dezelfde Waddenzee nu zo wat heilig is verklaard.

INSTRUMENTEEL

Liefde voor de natuur ontwikkelen is daarom niet alleen op persoonlijk niveau waardevol. Het heeft ook maatschappelijke relevantie. Van emotionele betrokkenheid naar zorg voor de natuur is maar een stap. Maar, even scherp, het eerste is het doel waar het om gaat. Het tweede is mooi meegenomen. De volgorde omkeren maakt NME tot instrument. Instrumentalisme maakt iedere activiteit ondergeschikt aan een hoger, on-besprekbaar, doel. Los daarvan is er een logische tegenstrijdigheid. NME als instrument zien betekent een gerichtheid op een doel dat buiten NME ligt, zoals milieuvriendelijk gedrag.

Dat doel staat vast en niet ter discussie. NME als instrument is daarom gericht op volgzzaamheid. Maar als educatie is NME gericht op zelfstandig denken en op eigen keuzen leren maken. Deze oriëntaties, volgzzaamheid en zelfstandig denken, gaan niet samen. Een punt van kritiek op 'Zonder bomen geen bos' is, dat de instrumentele kijk op NME te weinig wordt tegengesproken.

SCHEIDING

De redenering gaat nog een stap verder. Doelgroepen aansporen tot kritisch denken verplicht NME-organisaties tot een eigen kritische opstelling. NME als vertaling van boodschappen van anderen is ongehoofwaardig. Hetzelfde geldt voor een te sterke binding met de overheid of met de milieubeweging. NME-organisaties doen er daarom goed aan zich onafhankelijker op te stellen en een kritische, eigenwijze visie op NME te ontwikkelen. NME heeft veel potentie, zeker als een goed afgebakende inhoudelijke kern wordt gekozen. Een suggestie is kinderen en volwassenen te leren – ieder op hun eigen manier – een aantal cruciale relaties te begrijpen, zoals:

- dat natuurlijke processen het menselijk leven mogelijk maken;
- dat het daarbij zaak is 'het kapitaal' van ecosystemen in tact te laten en niet meer dan de 'rente' te benutten;
- dat agrarische productiesystemen ingebed zijn in natuurlijke systemen;
- dat de manier waarop menselijke culturen de natuur exploiteren politiek/maatschappelijk wordt bepaald.

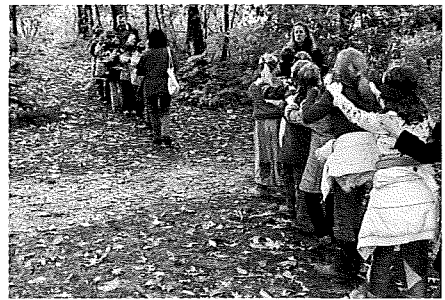
Centraal hierbij is het begrip 'natuur'. Het belang daarvan wordt onderschat. Ook wordt onnodig verschil gemaakt tussen 'leren voor duurzaamheid' en NME. Dat kan alleen door de begrippen natuur en duurzaamheid te beperkt in te vullen. Duurzaamheid en natuur worden dan te veel uiteengetrokken. Natuur wordt niet serieus genomen, terwijl duurzaamheid inhoudelijk vermagert. Wat veroorzaakt zoveel verlies? Primair is de miskenning dat mensen zonder natuur zouden kunnen, veelal op grond van het idee dat 'natuur' uitsluitend 'ongerepte' natuur is. Ten onrechte wordt natuur zo buiten de mensen geplaatst. Dat is 'scheidingsdenken': denken in termen van scheiding tussen mensen en de natuur. Scheidingsdenken is één van de oorzaken van het milieubederf. Mensen zijn tegenwoordig weinig minder van de natuur afhankelijk dan jager/verzamelaars uit de Oertijd. De afhankelijkheid is nu anders georganiseerd. Maar, nog steeds kunnen mensen niet zonder voedsel, water of lucht. Ook nu vormen natuurlijke processen de basis van iedere voedselproductie. NME en leren over duurzaamheid, of hoe men het ook noemt, zijn meer gebaat bij een ruim-

hartige opvatting over natuur. Een breed natuurbeeld helpt beter te begrijpen dat natuur de basisvoorwaarde voor menselijk bestaan is.

SYNONIEM

Bovendien is duurzaamheid meer dan hulpbronnen, grondstoffen en voorraden. Duurzaamheid betreft ook ecologische processen als bodemvorming en de natuurlijke aanvulling van zoetwaterreservoirs. Mensen, dieren en planten hebben dergelijke ecologische processen nodig. Natuurgebieden kunnen grondwatervoorraden beschermen of erosie tegenhouden. Dat is echter niet het enige. De natuur kan als samenspel van processen en patronen worden gezien, waarbij allerlei verschillende relaties tussen organismen een rol spelen. Lang niet alles erover is bekend. Daarom is nauwelijks aan te geven welke processen, patronen of soorten voor onze ecologische bestaansbasis onmisbaar zijn en welke niet. Behoud van het geheel is daarom geboden. Natuur en duurzaamheid zijn grotendeels synoniem. Duurzaamheid is zorgzame omgang met de natuur.

Dirk Huitzing, ministerie van LNV

NME onontbeerlijk

Don Shepherd (directeur Stichting CNME Maastricht en Mergelland): " 'Zonder Bomen geen bos' van Dieuwke Hovinga is een rijke bijdrage aan het debat over de weg tot een duurzame wereld. In dit boek spreken mij o.a. aan:

- Scherpe definitie van NME.
- Fileren van het duurzaamheid-begrip.
- Constatering van de vreemde omissie in LvDO waar men opeens zonder NME kan.
- Noodzaak van kennis over natuur/ecologie/kringloopprocessen bij duurzame ontwikkeling.
- Helder onderscheid tussen facilitator en educator.

Onze organisatie noemt zich steeds vaker een Ecologisch Centrum (i.t.t. een NME -centrum), een krachtenbundeling met als doel het vergroten van draagvlak voor Natuur en Milieu in de samenle-

ving. Het zichtbaar verwezenlijken van ecologische kwaliteiten met zoveel mogelijk partijen (opzetten en beheren) is dan een vereiste. Daaraan koppelen we NME, maar ook communicatie, voorlichting, ecologische basisvorming, advisering. Een behoorlijk instrumentele instelling dus, die echter duidelijk inspeelt op de maatschappelijke vraag aan ons centrum.

- Duurzame ontwikkeling is geen prioriteit bij veel gemeenten, zoals de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) liet weten bij het verlaten van het programma LvDO. VNG is in deze eerlijker dan Rijksoverheid en Provincie, waar duurzaamheid ook slechts een voetnoot is. Niet de duurzame transitie is vaak prioriteit bij mainstream projecten maar maatschappelijke transitie (een beter verlopen inspraakproces, burgerschapsvorming).

- Aan de vraagkant hebben we verder te maken met de toenemende individualisering, ik -gerichtheid, die leidt tot thema's als beleving, gezondheid, toerisme, recreatie, leefbaarheid en minder tot belangstelling voor elders en toekomst.

We kunnen met deze vragen prima overweg maar het is wel belangrijk om te zien dat ze maar ten dele met duurzame ontwikkeling van doen hebben. Als het maatschappelijke krachtenveld werkelijk de politieke keuze maakt voor duurzame transitie kunnen wij daar desgevraagd een rol in spelen. Met Dieuwke Hovinga ben ik van mening dat in dat geval goede, emancipatorische NME onontbeerlijk is en de verdere ontwikkeling daarvan voor langere tijd (duurzaam) in het programma moet worden opgenomen. De handreikingen in het boek zijn daar prima voor te gebruiken."

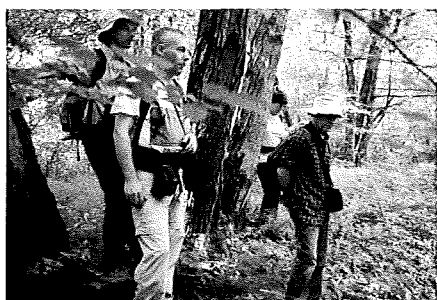
Goed dat op het terrein van de natuur- en milieueducatie weer regelmatig bijdragen verschijnen uit universitaire hoek. In 'Zonder bomen geen bos' lijkt Dieuwke Hovinga (Universiteit Utrecht) de problematiek van natuur- en milieueducatie bloot te leggen. De brochure, in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, stimuleert tot reactie.

Zonder wortels geen bomen...

COMMUNICATIE EN/OF KWALITEIT

Hovinga constateert tegenstrijdigheid in subsidies en een gebrek aan investeringen in de kwaliteit van het leergebied. Subsidies richten zich op communicatie en participatie in de vorm van zogenaamde vernieuwende projecten, die meestal het bestaan van een eendagsvlieg hebben, soms met bloedneus. De realiteit is dat voor investeringen in educatie subsidies vooral non-existent zijn. Logisch dat medewerkers van NME-centra in het belang van hun voortbestaan dan kiezen voor brede communicatieactiviteiten, gericht op natuur, milieu en duurzaamheid en niet voor educatie waar geen geld voor is. Daaruit vloeit voort, dat investeringen in kwaliteit uiterst beperkt mogelijk zijn; met als mogelijke consequentie: nog minder kwaliteit (en wellicht reden om nog verder te snijden). Wij delen de mening dat juist gewerkt moet worden met kwaliteitscriteria, competenties en (bij)scholing.

ECHTE EDUCATIE

Jammer dat de publicatie zich beperkt tot de specifieke onderzoeksopdracht. Deze is namelijk gericht op nationaal beleid, terwijl de praktijk vooral lokaal plaats vindt. Daar wordt echte educatie bedreven door de scholen met ondersteuning van NME-centra en maatschappelijke organisaties, met vaak gedreven medewerkers. Zij hebben een directe relatie met de scholen. Zij kunnen er echt voor zorgen dat de docent aangezet wordt om NME meer aandacht te geven in zijn of haar lessen. Als we de leraren niet bereiken, dan bereiken

we ook de leerlingen niet. Door de gekozen onderzoeksvragen wordt in onze ogen onvoldoende recht gedaan aan die praktijk. De veelheid aan activiteiten die vanuit de NME-centra en de organisaties worden ontwikkeld gaan niet meer alleen over planten en dieren. De mens heeft hierin meer aandacht gekregen variërend van grootouders-kleinkind projecten tot aan de participatie op wijkniveau of in beleidsprocessen. Landelijk wordt deze lokale praktijk nauwelijks gewaardeerd. De lokale praktijk doet veel meer goeds dan wat gezien wordt.

GLIMLACHENDE BUREN

Kwaliteit van natuur- en milieueducatie krijg je vooral door het vizier te richten op onderwijs. Want educatie is immers in hoofdzaak geconcentreerd rond het reguliere onderwijs, daarbuiten is het snel communicatie. De landelijke overheid (vooral OC&W) blijft natuur en milieueducatie als luxe artikel behandelen, zodat het niet lukt om het echt ingebed te krijgen in het onderwijs, ondanks het mooie curriculum. Het landelijke programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling (LvDO) kiest voor 'mainstream' boven 'marge': dat betekent dat de overheid feitelijk de echte educatie loslaat. Wat ons betreft had Hovinga dit signaal veel stilliger naar voren mogen brengen. We kunnen veel leren van onze Vlaamse burens, waar NME-onderwijsprogramma's centraal zijn ingevoerd: waar wij ons druk maken, glimlachen de Vlamingen.

BETER ONDERWIJS

Als we als samenleving de kwaliteit van

natuur- en milieueducatie willen vergroten, dan betekent dit dat het natuur- en milieu-onderwijs beter moet.

Investeren in NME-centra, die subsidieafhankelijk zijn is dan niet de automatische route. NMEcentra worden of direct in hun voortbestaan bedreigd of ze doen wat projectfinanciers willen en dat is meestal communicatie en participatie mbt natuur en milieu. Rond beta en techniek openbaart zich een probleem als er te weinig aandacht voor is. Voor natuur geldt dat niet en daarom is bescherming van dit 'luxe artikel' (?) noodzakelijk. Dat vergt een centrale regie van de overheid. Zolang die ontbreekt, schrijdt de erosie voort: gemeenten herkennen zich niet in NME, willen juist communicatie; het rijk steunt het niet; scholen doen het niet (niet verplicht, geen tijd).

Deze negatieve spiraal kan prima doorbroken worden door bijvoorbeeld centraal te komen tot vrijwillige of vaste afspraken.

LEREN EN DUURZAAMHEID

De publicatie analyseert het programma Leren voor Duurzaamheid (LvD) dat in 2003 feestelijk werd afgesloten; ook met de bedoeling bouwstenen aan te leveren voor het nieuwe programma (LvDO) en voor het werkveld. Wij misten de veelheid aan activiteiten, die in het kader van LvD zijn gerealiseerd (zoals Door, NatuurNetwerk, Echte Welvaart, Greenwish, GAP), waardoor onbedoeld een wat eenzijdig beeld opdoemt, hetgeen door bepaalde citaten wordt versterkt.

Het programma LvD heeft mede een aantal ontwikkelingen op gang gebracht, die van invloed zijn op natuur- en milieueducatie, de werkers in dit veld en op andere sectoren. Roel van Raaij (ministerie van LNV) stelde tijdens de slotconferentie van LvD in 2003, dat NME geen 'exclusieve speler' meer is, maar een 'inclusieve speler': vanuit 'ecologische hoek', als 'partner in leerarrangementen' of als 'facilitator' van het leerproces duurzame ontwikkeling (met als wijze raad: maak duidelijk welke optie). Dat klinkt anders dan dat de opdrachtgever van Hovinga de NME-sector niet meer vanzelfsprekend de belangrijkste speler in leerprocessen over duurzaamheid vindt, zoals staat vermeld.

Wij betreuren overigens dat het onderzoek van Hovinga door de opdracht sterk is opgehangen aan LvDO en LvD, waardoor impliciet de beperking is binnengeslopen van het centraal zetten van beleid in plaats van praktijk.

Ook verdient het geschetste beeld bijstelling. Op de slotconferentie van en tijdens LvD werden nieuwe samenwerkingsverbanden en nieuwe doelgroepen juist als verrijking genoemd. Met name burgerparticipatie heeft sinds LvD betekenis voor natuur- en milieueducatie. Met name burgerparticipatie heeft sinds LvD betekenis voor natuur- en milieueducatie. Dit aspect dient volgens ons toegevoegd te worden in de publicatie van Hovinga.

VERDER

Een verdere ontwikkeling van natuur- en milieueducatie vereist een centrale invoering met een decentrale ondersteuning. Liever geen programma of subsidieregeling, maar een helder en gezamenlijk beleid van VROM, OC&W en LNV, inclusief een heldere implementatiestrategie voor de hele onderwijskolom, vanaf de wortels. Dit advies willen wij beleidsmakers graag meegeven als zij een nota NME tot 2010 gaan uitwerken. Alleen met doorverwijzen naar individuele scholen of boekhouden komen we er tenslotte niet. Zonder wortels geen bomen...

Jurr van Dalen, algemeen directeur IVN*

Hak van Nispen tot Pannerden, directeur SME Milieud adviseurs

(*met dank aan Josine de Pijper, IVN)

**Meer informatie
over de VEN:
www.venmail.info**

‘Zonder bomen geen bos’: bruikbare adviezen

DE SFEER

Dit boekje lijkt te gaan over ontevredenheid. Ontevredenheid bij de auteur: dat nme nog steeds geen duidelijk profiel heeft, geen gedeeld referentiekader heeft, versnipperd is, geen rol meer speelt in het nieuwe programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling. Dat leidt tot afkatten van de nme en misschien ook wel tot een oorvijs aan de huidige programmaleiders bij het rijk. Die verdenking ontstaat door het steeds maar weer terugkomen van dezelfde thema's (het wil er bij ons niet in dat het steeds weer de mening van de geconsulteerden alleen is): nme weet niet wat ze wil, ze wordt niet meer van belang gevonden, ze moet professioneler. Heeft de auteur dan ongelijk? Nee, misschien niet eens, maar je wordt zo moe van de herhaalde negatieve boodschap. Die ook nog eens qua tekst niet eenvoudig leesbaar is. Het is, ondanks de lonkende titel, geen erg inspirerende tekst geworden. Erger, het geheel lijkt een mengeling te zijn geworden van eigen mening, feiten en interpretaties door derden. En dat verheldert, op deze manier althans, niet erg waarover het boekje zou moeten gaan.

DE RESULTATEN

Is hiermee dit onderzoek zonder waarde? Nee, zeker niet. Het mag hier en daar dan meer op een persoonlijke visie dan, op betrouwbaar feitenmateriaal gefundeerd, onderzoek lijken, het bevat wel een aantal adviezen (handreikingen) die bruikbaar zijn. Maar ook daar weer wordt steeds de nadruk gelegd op de kennelijke behoefte aan richting en concretisering: van thema's, van didactiek, van processen. Een terechte behoefte, maar jammer dat ook in dit boekje de kans niet is gegrepen om die richting mee uit te stippelen. Waarom bijvoorbeeld zoveel energie gestopt in bijna 30 bladzijden tekst (hoofdstukken 5 en 6) over zaken die niet nieuw zijn - en dan nog van voornamelijk beschrijvende aard?

Terwijl de essenties van nme en leren voor/over duurzaamheid niet worden uitgewerkt. Zonde.

Over zulke essenties heeft LNV de VEN gevraagd in 2005 een vijftal projecten uit te werken, mede op basis van haar zgn. NME tweeduizend 10-puntenplan (zie het artikel-tje daarover in het VEN-katern van Podium nr. 4)). Eén daarvan heeft betrekking op de voorgestelde nieuwe nme-nota van LNV en VROM. Letterlijk zijn de vragen: *‘Bent u in staat en bereid een proces te organiseren dat de contouren van een dergelijke nota ondersteunt, mede gezien vanuit de behoeften van het NME-werkveld. Hoe kunnen deze worden gecontextualiseerd in het licht van de beleidsmatige insteek van beide ministeries op het punt van natuur- en milieubeleid, zowel nationaal als internationaal?’*

In dit licht willen wij tenslotte een kort oordeel geven over de 9 handreikingen. Deze zijn beschreven op blz. 86 t/m 97 van het boekje.

1. **Inhoud van leertrajecten:** de redenering is o.i. juist, maar wat is er zo speciaal aan nme? Duurzaamheid gaat over het maken van afwegingen tussen ecologische en andere maatschappelijke waarden. Als ecologie het nieuwe primaat (nu is dat economie) van duurzaamheid zou worden, dan is het gauw afgelopen met dit concept.
2. **Prioriteitsstelling in programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling:** overbodig want volstrekt logisch.
3. **Criteria voor educatieve trajecten over duurzaamheid:** wat de auteur hier beschrijft, kan niet meer op enkelvoudige projectbasis (die zijn veel te beperkt voor deze complexe materie). Dit moet deel gaan uitmaken van grotere ‘ontwikkeltrajecten’ of, zo men wil, multidimensionale meerjarige projecten.

VERENIGING EDUCATIES NEDERLAND

4. **Initiatieven ten behoeve van de identiteit van nme:** het bovengenoemde plan van de VEN is één groot pleidooi voor een duidelijke identiteit voor nme en voor een 'goed georganiseerde en zich duidelijk profilerende NME-sector'. Terzijde: aardig dat wij even worden genoemd op blz. 39 maar waarom dan weer die kat over onbruikbaarheid?
5. **Leerinhouden voor nme in relatie tot duurzaamheid:** het gevraagde materiaal is er al voor een deel, in binnen- en buitenland. Het project 'Educatief basisdocument' van de VEN (zie de website www.venmail.info) probeert daarin te voorzien in samenhang met andere initiatieven zoals bijvoorbeeld het netwerk DHO.
6. **Communicatie over nme in relatie tot duurzaamheid:** een wat onduidelijke opdracht.
7. **Operationalisering van kwaliteitsbegrip in nme:** op verzoek van LNV zal de VEN in 2005 het onderwerp kwaliteit en de hier voorgestelde werkwijze oppakken maar zal zich niet beperken tot de aangegeven literatuur.
8. **Professionalisering en didactische expertise:** een zinvolle handreiking waarbij vooral de balans tussen emancipatorische en instrumentele educatie nadere analyse, concretisering en systematisering vraagt.
9. **Ontwikkeling van een Nationaal Natuur-educatie Centrum (Veluwe):** een handreiking waarmee de VEN weinig kan.

Het gehele boekje overziend, komen wij tot de conclusie dat een belangrijk deel van de in dit onderzoek geïnvesteerde energie anders besteed had moeten worden. Zou de vraagstelling vanuit LNV een volgende keer meer kwaliteit moeten hebben? Wij zullen in ieder geval bij onszelf te rade gaan hoe wij tegen de vragen over ons eigen project aankijken, als zelfreflectie.

Chris Maas Geesteranus
(namens het bestuur van de VEN)

In memoriam: professor John Smyth Een grondlegger van natuur- en milieu-educatie

Op 14 februari 2005 overleed Professor John Crocket Smyth OBE, zoöloog en educator van het eerste uur (geb. 21 maart 1924). Wie in internationale kringen van NME kent (de naam) John Smyth niet? Iemand die niet alleen vakmatig een doordacht en afgewogen oordeel had maar talloze mensen heeft geholpen bij hun eigen ontwikkeling. Zoals mijzelf die - druk in de weer om de wereld binnen de kortste keren te verbeteren - zo nu en dan op beminlijke toon werd terechtgewezen als het weer eens te snel dreigde te gaan. Een enkele keer werd dan het 'young man' gebruikt. Niet alleen was hij bekend in IUCN waar hij, met enkele anderen, steeds weer probeerde educatie op de weerbarstige, technische agenda van de General Assembly te houden. Ook in kringen van UNESCO, UNEP en CSD was hij een zeer gewaardeerde participant in bijeenkomsten. En tenslotte heeft hij veel in zijn geboorteland, Schotland, gedaan voor de zich daar schoorvoetend ontwikkelende NME. Voor wie hem beter kennen, is zijn dood meer dan het verlies van een goede collega. Op de website www.podiumonline.nl (doorklikken naar 'nieuws') is een uitgebreider 'in memoriam' te vinden.

Chris Maas Geesteranus

Reactie op opmerkingen VEN

In de reactie van de VEN op het beleidsrapport 'Zonder bomen geen bos' wordt de suggestie gewekt dat 'Zonder bomen geen bos' eerder is geschreven op persoonlijke titel dan op feitenmateriaal. Het frappante is dat deze stellingname wordt onderbouwd met uitspraken die vrijwel letterlijk zijn terug te vinden in het onderzoeksmateriaal dat voor dit onderzoek is verzameld en nog steeds toegankelijk is. Dit geldt bijvoorbeeld voor de ervaring in het werk- en beleidsveld dat NME geen duidelijk profiel heeft en dat er sprake is van versnippering. Als onderzoekster kan ik niet om dergelijke feiten heen.

Toch zou het zo maar kunnen dat de tijden razend snel veranderen; dat ik als onderzoekster achter de feiten aan loop en daarvoor met mijn zaklantaarn de verkeerde dingen heb belicht. Het zou bijvoorbeeld zo maar kunnen dat het belang van leren

over de verwevenheid van natuur en dat wat mensen doen en laten binnen het programma Leren voor Duurzame Ontwikkeling is onderkend en dat tevens zichtbaar is dat volop invulling wordt gegeven aan dergelijke leertrajecten in NME. Indien dit zo is, is een prioriteitstelling inderdaad overbodig. Echter indien het niet zo is, is prioriteitstelling juist van belang en omdat -in de woorden van de auteur- dit logisch is. Omdat ik als onderzoekster niet graag achter de feiten aan loop, zou ik de auteur willen uitnodigen om inzichtelijk te maken waar hij zijn zaklantaarn op richt wanneer hij bijvoorbeeld aangeeft dat een prioriteitstelling voor leertrajecten over de verwevenheid tussen natuur en menselijke praktijken overbodig is.

Dieuwke Hovinga

Zonder praktijk geen onderzoek

Kees van der Meiden, Directeur Natuurmuseum Groningen: "Vrolijk begon ik aan het boekje 'Zonder bomen geen bos', dat kortgeleden bij de Universiteit van Utrecht verscheen. Maar de vrolijkheid was snel verdwenen. Boos werd ik zelfs. Niet op de schrijfster zozeer, maar wel op de instellingen die dit soort onderzoeken betalen, terwijl de praktijk op een houtje moet bijten.... Ik ben dan ook met lezen gestopt, want ik kan mijn tijd wel beter besteden.

Wellicht ben ik hier te dom voor, want ik begrijp het droge taalgebruik en getheoretiseer gewoon niet. Ergens in de verte hoor ik de bel wel luiden, maar de link met mijn eigen werkpraktijk als manager van een educatieve instelling is ver te zoeken. Nu ben ik al lang uit de universitaire wereld en te lang

in de praktijk bezig wellicht, dus ik zal inmiddels wel een andere taal spreken, maar wat wil men nu met zo'n boekje? Het inspireert op geen enkele wijze en voegt niets toe.

Een van de speerpunten die de Vereniging Educaties Nederland heeft opgesteld voor het NME-werk gaat onder andere over onderzoek. Bij het speerpunt INNOVEREN vinden we het volgende:

'Voor de inhoudelijke ontwikkeling van het werkveld NME is externe input nodig. Hiervoor wordt een denktank ingesteld. De functie van denktank kan liggen in: het realiseren van een actieve communicatie over en weer tussen onderzoek en gebruikers'.

Ik denk dat deze actieve communicatie op dit moment niet of nauwelijks uit de verf komt. Dit boekje is er een voorbeeld van. Die denktank moet maar gauw aan de slag.

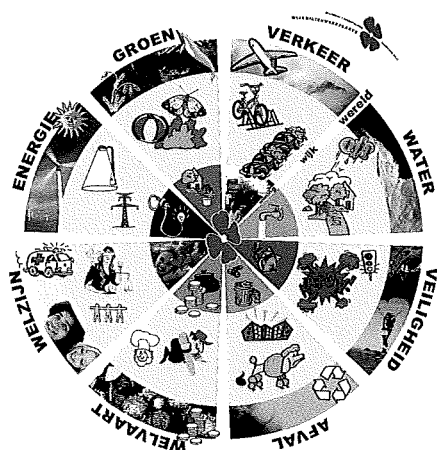
Aan het eind van de uitgave staat een aanzienlijke lijst van geconsulteerde personen. Het heeft echter niet geleid tot iets waar men mijns inziens in de praktijk mee verder kan. Dat is jammer.

Onderzoek en publicatie hebben, zo schat ik, ettelijke 10.000-en euro's gekost. Ik weet dat de praktijk van de NME en aanverwante educaties veel moeite heeft met het hoofd boven het water te houden. Ik vind het dan ook niet acceptabel dat overheidsgeld in dit soort producten wordt gestoken. Ik zou de universiteiten willen oproepen dit punt goed door laten dringen en zich voortaan te richten op onderzoeken, waar de praktijk om vraagt en echt iets aan heeft. Zonder de praktijk geen onderzoek! En ik zou de subsidiegever willen aanraden kritischer te zijn op welk onderzoek men wel en niet ondersteunt."

Een veilige wijk met veel groen, waar mensen elkaar kennen, zonder hondenpoep en parkeerproblemen, waar bewoners problemen samen oplossen zonder dat de volgende generatie of andere mensen er nadeel van ondervinden. Hoe kom je tot zo'n wijk? De gemeentes Rotterdam en Den Haag pakten samen het meerjarenproject 'Duurzame Wijk' op, waarbij ze zochten naar een effectieve manier om aandacht voor duurzaamheid goed te 'borgen' in de wijk.

Naar een duurzame wijk

Campagne Duurzame wijk

Je kunt het nog zo graag willen, een duurzame wijk kun je niet van bovenaf opleggen. Immers, duurzaamheid gaat niet alleen over technische maatregelen, maar ook over gedrag en betrokkenheid van de bewoners van de wijk. Zij geven hier zelf vorm aan. Ook willen bewoners zeggenschap over de onderwerpen van aandacht, immers het is hún leef- en woonomgeving. Elke wijk ziet er anders uit en werken aan verbetering van de wijk is daarom in elke wijk anders. Behoeften en mogelijkheden kunnen enorm verschillen.

De projectorganisatie van 'Duurzame Wijk' lag in handen van de gemeente. In Rotterdam was dat dienst Sport en Recreatie, in Den Haag de afdeling Milieucommunicatie van dienst Stadsbeheer. Het stimuleren van duurzaamheid in de wijk was het belangrijkste doel, maar ze ontdekten al snel dat je moet beginnen bij leefbaarheidsthema's. Van hieruit kun je uitbouwen naar een breder perspectief: de toekomst van de wijk en de wereld daarbuiten. Duurzaamheid is immers ook leefbaarheid op lange termijn

en zonder afwenteling naar elders.

Ingaan op leefbaarheidsthema's vereist dat je weet wat er leeft. Daarom is binnen 'Duurzame Wijk' gestart met een wijkanalyse en een startcampagne. De campagne moest inzicht geven in wat er speelt bij bewoners en was bedoeld als eerste kennismaking met het project. Thema's die bij bewoners sterk leefden, waren: afval, groen en veiligheid. Hier zijn kleine deelprojecten rond geformuleerd; behapbare en concrete initiatieven werden samen met of door bewoners georganiseerd. Om aan alle aspecten van duurzaamheid te werken, maakte de projectorganisatie gebruik van de duurzaamheidmatrix van de NSDO (zie figuur 1). Door de matrix in te vullen, blijkt of er evenwichtige aandacht in de wijk is voor duurzaamheid. Zonodig kun je bijstellen of nieuwe initiatieven entameren. Dit is overigens geen pleidooi om op elke plek en in elke situatie het hele palet van duurzaamheid af te werken. Het helpt vooral om een zorgvuldige afweging te maken.

OPEN PROCES

Het meest boeiende van het project 'Duurzame Wijk' was het in gang zetten van leerprocessen die betrokkenen (bewoners, ambtenaren, winkeliers) nèt iets verder deden kijken dan 'hun eigen straatje'. Bij zo'n leerproces hoort een regierol. Regie betekent partijen als bewonersorganisaties, gemeentebestuur, opbouwwerk en woningbouwverenigingen bij elkaar brengen. Regie betekent ook; duurzaamheidvraagstukken vertalen naar het eigen belang van de bewoners en naar

	Samenleving	Economie	Ecologie
Hier en Nu	Deelproject: Wijkwandeling 'Berlage'	Deelproject: Revitalisatie winkelstraat	
Later	Denktank Wijkaandelen		Deelproject: Leren van je kinderen
Daar (andere landen)			

Figuur 1: Duurzaamheidmatrix, NSDO Nationale Strategie Duurzame Ontwikkeling met een aantal voorbeelden van deelprojecten uit beide steden (niet compleet).

het bestuurlijk belang van de gemeente. Het is de kunst om als regisseur van dit open leerproces binnen een aangegeven bandbreedte open te staan voor nieuwe invloeden, meningen en initiatieven van bewoners, zonder daarbij de focus te verliezen.

Tips voor het registreren van een open proces:

- Sluit aan bij bestaande initiatieven in de wijk, maak dus eerst een analyse.
- Bezuinig niet op transparantie, communiceer helder en regelmatig met alle betrokken partijen over de activiteiten en je intenties.
- Wees eerlijk over de mogelijkheden en de beschikbare menskracht.
- Neem de bewoners heel serieus.
- Houd koers; haak zeer selectief op andere initiatieven aan.
- Laat ruimte open voor creativiteit en flexibiliteit.

aan duurzaamheid op wijkniveau is dus feitelijk een cirkelgang (zie figuur 2) tussen aandacht voor initiatieven in de wijk en aandacht voor de bestuurlijke vertaalslag hiervan. Als je start met het ondersteunen van bewonersinitiatieven, is de stap richting bestuurders onontbeerlijk. Andersom ook. Na het verkrijgen van bestuurlijk commitment, is een vertaalslag hiervan naar de praktijk de noodzakelijke volgende stap. Kortom: als projectleidende organisatie houd je in de gaten waar je bent in de cirkel en welke vervolgstap nodig is om het proces op gang te houden.

In Rotterdam werd bij deelgemeente gestart, in Den Haag startte het project in de wijk. Geen bewuste keuze, maar wel logisch, bleek achteraf. In Den Haag is ervoor gekozen om aan te sluiten op de activiteiten in de wijk en het wijkplan. Het wijkplan is een plan dat bewoners samen met de gemeente hebben opgesteld over de kwaliteit van de woningen en van de openbare ruimte. In Rotterdam werd aansluiting gezocht op de ontwikkeling van het deelgemeentelijk beleid.

Hoe betrek je bewoners?

Veel ervaring is opgedaan met verschillende participatievormen. Hierbij enkele tips, meer hierover kunt u lezen in de publicatie 'Zet een boom op in de wijk':

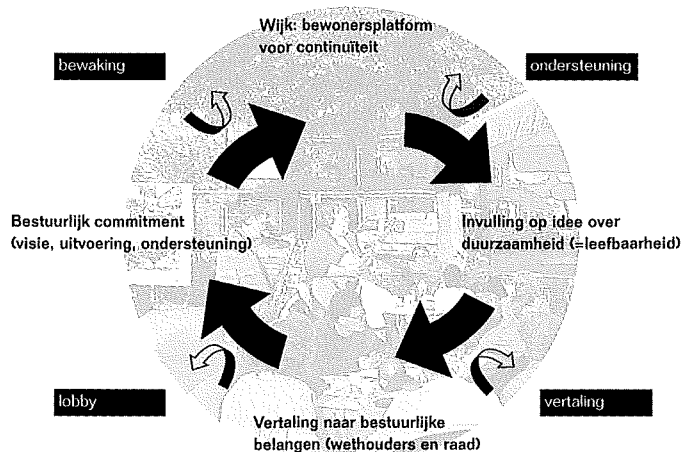
- Sluit aan bij bestaande bewonersnetwerken, zoek naar strategische coalities.
- Sluit aan bij de behoefte en interesses van bewoners en haak aan op hun dromen en wensen (in plaats van hun klachten en ergernissen).
- Zorg voor een positieve insteek door in te spelen op de gevoelens van zorg en trots.
- Maak gebruik van een persoonlijke benadering (kies voor interviews, huizen langs gaan of mensen op straat aanspreken in plaats van grote mailings).
- Laat zien wie je bent en wat ze van je kunnen verwachten. Bewoners ervaren een grote afstand tussen hen en de gemeente.
- Gebruik leefbaarheidsthema's als vertrekpunt, daag mensen vervolgens uit een stapje verder te denken.

CONTINUÏTEIT

Het is verstandig om al in een vroeg stadium aandacht te hebben voor de continuïteit. Want, hoe worden de initiatieven die in gang zijn gezet, na afloop van het project voortgezet? Het project heeft duidelijk gemaakt dat werken aan een duurzame wijk een langdurig proces is en pas succes heeft als dit door de reguliere instituties in de wijk wordt ondersteund. Hiervoor is ambtelijk en bestuurlijk draagvlak onontbeerlijk. Immers de ambitie van bewoners moet zich vertalen in beleid en de uitvoering hiervan. Participatief werken

De projectleidende organisatie fungeert als aanjager van deze cirkel. De rol van aanjager verschilt per fase en is weergegeven bij de kleine pijlen. Als je de hele cirkel rond bent gegaan, ongeacht waar je begint, kan er sprake zijn van goed beleid in de wijk en verankerde aandacht voor duurzaamheid. Essentieel bleek om goed zicht te houden op de eigen rol en hier keuzes in te maken. Het bleek maar al te verleidelijk om uitvoerende taken op te pakken terwijl anders organisaties (zoals het opbouwwerk) dat ook prima kunnen. Zo creëer je ook meer tijd om te werken aan de contacten in de wijk en dat proces heeft tijd nodig!!

Figuur 2

Figuur ontwikkeld door Ernst Ford

SLEUTELROL

Uit het project is gebleken dat NME-organisaties een belangrijke rol kunnen spelen in het stimuleren van duurzame ontwikkeling in de wijk. NME-organisaties hebben vaak al een netwerk in de wijk en zijn in staat om contacten met bewoners aan te gaan. Bedenk wel dat zo'n complex project met vele spelers vraagt om gedegen projectmanagementvaardigheden. Strategisch kunnen opereren is erg belangrijk. Een goede analyse vooraf van alle betrokken partijen is essentieel. Samenwerking kan tot verrassende initiatieven leiden. In Rotterdam bijvoorbeeld, hebben bewoners ondersteund door opbouwwerk, een ecologisch binnenterrein ontwikkeld. Hiervoor was samenwerking met de woningbouwvereniging cruciaal. Die is de eigenaar van de omringende flats en speelt nu een belangrijke rol in het uitdragen van het idee bij andere bewoners rondom binnenterreinen. NME-organisaties zullen vanuit hun traditie snel de neiging hebben om de uitvoering van deelprojecten in de wijk ter hand te nemen. Bij dergelijke projecten is echter de regierol misschien wel belangrijker. Ook voor de continuïteit werkt het beter als de projecten door bewoners(organisaties) en de gemeente worden gedragen.

EXTERNE ONDERSTEUNING

Tijdens de uitvoering van het project 'Duurzame Wijk' is gebruik gemaakt van externe ondersteuning, vooral omdat het traject zo nieuw was en tot doel had de leerervaringen op te tekenen. Er werd gebruik gemaakt van een adviescommissie en van externe adviseurs (Cailin Partners). De adviescommissie werd een paar keer per jaar geraadpleegd, de adviseurs ondersteunden de leiding van het project en zij verzorgden de evaluatie en de eindpublicatie van het geheel. De ervaringen met de adviescommissie zijn beschreven in de eindpublicatie, de samenwerking met de externe adviseurs leverde de volgende positieve ervaringen op:

- *reflectie en advies op maat*: het begeleidend bureau kon met afstand en vanuit een eigen perspectief feedback geven, meedenken en mee-ontwikkelen. Daarmee had de projectleidende organisatie een scherpere reflectie op het eigen werkproces.

- *projectleiding*: in Rotterdam heeft het begeleidende bureau in de eerste fase de projectleiding verzorgd. Dit hielp de eigen medewerkers om zelf kennis en ervaring op te doen in dit soort complexere projecten. Tip: bouw de kennis in de eigen organisatie op en laat dat niet bij het externe bureau.
- *evaluatie*: het project is op meerdere niveaus geëvalueerd, vooral op het terrein van de procesevaluatie droeg externe hulp bij aan verdieping. De eindpublicatie is het resultaat van het evaluatieproces.
- *inspiratie*: de externe adviseurs waren vaak een grote inspiratiebron voor de beide projectteams. Ze hadden vaak een frisse kijk en aanvulling op de (beperkte) beleving vanuit een ambtelijke organisatie.

Afgelopen jaren is duidelijk geworden dat kennis rond dit soort wijkprocessen zeer versnipperd aanwezig is. Toch is wijkgericht en participatief werken aan duurzaamheid een belangrijk item in de toekomst. Samenwerking tussen verschillende landelijke organisaties en tussen steden, uitwisselen van ervaringen en theorievorming zijn daarom essentieel. De betrokken afdelingen van de gemeentes Den Haag en Rotterdam willen graag verder met het project en zijn benieuwd of er meer steden zijn die een dergelijk initiatief overwegen en aan willen haken.

*Informatie: Jan Harko Post van de Gemeente Den Haag,
e-mail: j.h.post@dsb.denhaag.nl,
tel. (070) 3536979.*

Deelnemers:

- *Gemeente Rotterdam, dienst Sport en Recreatie, afdeling Natuur en Milieu. duurzamewijk@senr.rotterdam.nl*
- *Gemeente Den Haag, Dienst stadsbeheer, Milieu en Vergunningen. milieucommunicatie@dsb.denhaag.nl*
- *De externe ondersteuning werd verzorgd door: Cailin Partners, b.wijffels@cailin.nl www.cailinpartners.nl*

Sandra van der Wielen en Bowine Wijffels, Cailin Partners

De conferentie 'Education for Sustainable Future' vond op 18-20 januari 2005 plaats in Ahmedabad, India. Hij werd georganiseerd door het Center Environmental Education India met medewerking van de Indiase ministeries van Milieu en Ontwikkeling, de Verenigde Naties (UNEP, UNESCO, UNDP), Canada en Nederland.

Conferentie Education for Sustainable Future

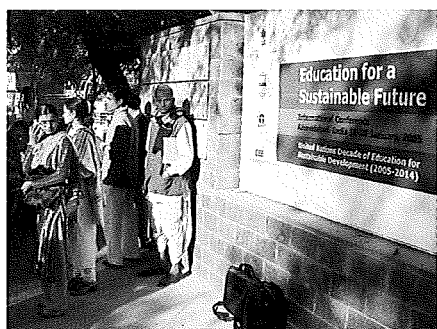

Als coördinator van MICMEC Walcheren was het heel bijzonder deel uit te maken van deze internationale happening. Er werden zulke ware en rake uitspraken gedaan. Helaas kan ik de fantastische sfeer niet overbrengen, evenmin als de rijkdom nu zulke leuke collega's te kennen in alle uithoeken van de wereld en hoe stimulerend het was om daar een aantal dagen mee op te trekken. En het ZIJN in zo'n land, waar middeleeuwen en hightech naast elkaar bestaan, waar 80% van de bevolking onder het eerlijke-aarde-aandeel zit, waar etcetera. Het doet me de hartekreet slaken om nu eindelijk eens ECHT werk te gaan maken van eerlijk delen en van duurzame ontwikkeling. Dat dit verslag hiertoe een stimulans moge zijn.

Ook dat er mondjesmaat oplossingen komen, o.a. met hulp van Waste Nederland. Chennai en Bangalore zijn voorbeeldsteden in deze. Met een afvalbeleid waar wij nog van kunnen leren. Sowieso van die landen natuurlijk, als je bedenkt dat Wij 500 kilo afval p.p. per jaar produceren en Zij slechts 50!

EXCURSIES

Het voor- en naprogramma van de conferentie hield nog een aantal meerdaagse excursies in. Bezocht werden boeiende projecten over duurzame bosbouw en drink- en grondwaterbeheer (gesubsidiëerd door Nederland!), waarbij opvallend was hoe de participatie van de bevolking zich ontwikkelde. Door hun van oorsprong aanwezige verbondenheid met de natuur en hun afhankelijkheid van de natuurlijke hulpbronnen weten ze van nature waar de grenzen van hun ontwikkeling liggen. Door slimme technieken (meten van grondwaterstand en weersomstandigheden) kan b.v. de mate van irrigatie bepaald worden. Ook zijn er bewustmakingsprogramma's over het belang en het gebruik van schoon drinkwater en de aanleg van sanitair, alle opgezet door de dorpsbewoners zelf, begeleid door het CEE. De gezamenlijke organisatie gebeurt democratisch, en ook schoorvoetend emancipatorisch, variërend van georganiseerde vrouwenhulpgroepen tot een vrouwelijk hoofd van de gemeenschap. Alle belangrijke processen in duurzame ontwikkeling!

WORKSHOPS

Na de openingsspeeches konden de deelnemers (zo'n 800, afkomstig uit alle delen van de wereld, de meesten uit de Aziatische landen) participeren in 20 verschillende workshops. Zelf nam ik o.a. deel aan de workshop over afval(educatie). Dit i.v.m. mijn vrijwilligerswerk in Sri Lanka op gebied van afvaleducatie, op basis van (de bekende?) leskist Pieter de Pier. Dit materiaal maakt het verschil duidelijk tussen natuurlijk en niet-natuurlijk afval, over waarom plastic in de natuur niet verteert. Het sluit aan bij het steeds groter wordend probleem in ontwikkelingslanden van rondslingerend plastic en geeft de noodzaak van een goed afvalbeleid aan. In de workshop kwam naar voren dat er een nijpend gebrek is aan afvalbewustzijn en aan know-how.

DUURZAAMHEIDSEDUCATIE

Hierbij wat opmerkingen uit de lezingen. Om weer eens even goed in beeld te krijgen waar het nu allemaal om draait als we het over duurzaamheid hebben en waar we aan moeten werken als we willen gaan voor een duurzame samenleving. Met nadruk op de fikse hand in eigen boezem. Het roer moet nu echt om!

- Rijke landen zijn groot deel van het probleem (Ecologische Voetafdruk! Zie www.voetenbank.nl) Duurzame ontwikkeling staat nog steeds in de kinderschoenen. We zijn nog nergens, alles wordt alleen maar erger. Oké, kleine succesjes, hierdoor geen 3 aardbollen nodig maar 2 ½ (ahem!!!) Werken aan een heroriëntatie van de westerse leefstijl dus.
- Meeste problemen zijn van economische aard. Veranderingen moeten komen uit de markt. Nu is er een niet-duurzame maatschappij. Nodig zijn nieuwe economische en politieke systemen. Nodig is een nieuwe Gandhi, een revolutie! Nodig is internationale samenwerking op dit gebied, waarin een nieuwe manier van denken ontwikkeld wordt om de problemen aan te pakken, om nieuwe modellen te ontwikkelen. Waarin zowel armoede als overconsumptie aangepakt worden!
- Moeten we ons doelen stellen met duurzaamheidseducatie? De Ecologische Voetafdruk zou hiervoor een symbolische basis kunnen zijn, met heteerlijke-aarde-aandeel als richtlijn.
- Ontwikkeling wordt Duurzame ontwikkeling. Er moet hard gewerkt worden aan het vergroten van bewustzijn en begrip op dit gebied bij bevolking en politici. Iedereen is verantwoordelijk, er zijn geen buitenstaanders. Proces wordt gestuurd door een nieuw soort educatie: Van 'teaching and preaching' naar 'learning and sharing'
- Er zijn grootscheepse veranderingen van onderwijs nodig, wereldwijd. Van leren voor examens naar leren voor verantwoord duurzaam burgerschapsge-drag. Het ontwikkelen van een solidaire houding, van Ik naar Wij, van Competitie naar Samenwerking. Basis voor duurzaamheidseducatie is een ethiek van Zorg, voor alles wat leeft, hier en nu, daar en later. Duurzaamheid is geen schoolvak, hoeft ook niet, het is een integraal begrip. Daarom moeten alle curricula aangepast worden richting duurzaamheid. Vervolgens moeten wereldwijd teachertrainingen plaatsvinden.

CONCLUSIES

Wil het ooit nog wat worden met 'duurzaamheid' dan moet het westen heel hard aan het werk. De voetafdruk zou hiervoor een basis kunnen zijn. En het onderwijs moet worden 'verduurzaamd'. Onze kennis en kunde is hard nodig ver over de grens. Hoe in te zetten? Meer ontwikkelingshulp? Stedenbandrelaties? Hopelijk is een gevolg van de recente tsunami-ramp dat men hier meer gaat inzien hoe onrechtvaardig de welvaart verdeeld is in deze wereld, dat wij hier vooral met luxeproblemen kampen en dat we niets te klagen hebben, alleen maar dankbaar mogen zijn voor zo veel. Dat we nog heel veel zouden kunnen missen zonder ongelukkig te worden. Mogelijk zelfs gelukkiger. Laten we hopen op een trendbreuk waardoor niet-duurzaam gedrag voortaan 'not done' is, evenals veel geld uitgeven aan (overbodige) luxe terwijl er elders honger en armoede heersen. Lang wachten.... of beginnen met de revolutie? Laten we maar beginnen/doorgaan met hieraan te werken via duurzaamheidseducatie.

Op de laatste dag werd een gezamenlijke verklaring opgesteld m.b.t. de visie op Education for a Sustainable Future, zie: www.cceindia.org

Els van de Kerkhof, coördinator MICMEC Walcheren
micmec@zeelandnet.nl

Aanleiding

Dat deze conferentie Nu en Daar werd gehouden is niet toevallig, want

- De jaren 2005-2014 vormen het VN decennium voor duurzame ontwikkeling.
- Ahmedabad is 15 jaar de woonplaats geweest van Mahatma Gandhi. Zijn ashram aldaar is nu een inspirerend museum over zijn leven, daden en filosofie.

Enkele uitspraken van Gandhi:

"The earth has enough for everyone's need but not for anyone's greed"
"Education for life, through life and throughout life"

Kwetsbare vanzelfsprekendheden rond natuur.

Een zoektocht naar innovaties rond de spanning tussen natuurbeleving en natuurbeleid

W. Kuindersma, H. Smit, J.L. Tersteeg
(Den Haag, InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster, 2004)
Rapportnr. 042076
ISBN 9050592244, 75 p.
Downloaden via Publicaties op
www.agro.nl/innovatienetwerk.

Natuurbeleving van mensen en natuurbeleid groeien in Nederland steeds verder uit elkaar. "Mensen willen wel natuur, maar niet die van de reservaten uit de beleidsnota's en van de zeggekorfsakjes." Waar mensen wel behoefte aan hebben, zijn op maat gesneden natuurbelevingen die aansluiten bij hun individuele wensen. Het lukt het huidige natuurbeleid nog niet daarop in te spelen. Het draagvlak voor natuurbeleid dreigt zo af te kalven, wat gevolgen heeft voor behoud en ontwikkeling. Dit onderzoek bekijkt door welke vanzelfsprekendheden deze vicieuze cirkel is ontstaan en welke vernieuwingen nodig zijn.

Ruimte voor de wandelaar.

De ommetjesmaker en zijn habitat
J.E. Burger, Th.J.H.M. de Bruin
(Amsterdam, St. Op lemen voeten, 2004)
80 p., ill., ISBN 9074980171
Prijs: € 25 (alleen bij de uitgever te bestellen)

Het project Ruimte voor de wandelaar is een verkenning naar de noodzakelijke omgevingskwaliteit voor een aangename (korte) wandeling. Het gaat daarbij om de directe woonomgeving en om de overgang van stad naar land.

Tijdens een symposium werd een manifest door acht maatschappelijke organisaties ondertekend, waaronder het IVN, en werd

dit rapport gepresenteerd. Nummer 4a, 2004 van het blad Op lemen voeten is een special over het project. Dit is voor € 5,95 te bestellen.

Buitenstad, domein van de ommetjesmaker, is een documentaire op Cd-rom, die tot stand is gekomen in opdracht van de coalitie Buitenstad. Hierin zijn Staatsbosbeheer, ANWB, Natuurmonumenten, St. Natuur en Milieu en WLTO vertegenwoordigd. Informatie: tel. 030-6926213; e-mail: buitenstad@staatsbosbeheer.nl.

Het paarse landschap.

S. Haaland; vert. en bew. G. de Blust, H. Diemont, J. Jansen
(Utrecht, KNNV/Mechelen, Natuurpunt, 2004), 172 p., ill., ISBN 9050111874
Prijs: € 19,95

Een bewerking van een Noorse uitgave. Vertelt het verhaal van het Europese heidelandschap en zijn bewoners. Heide vormt een belangrijke schakel in de ontwikkeling van landbouwsystemen. Veel aandacht voor flora, fauna, cultuurhistorie, kunst en beheer/behoud.

Bosrandbeheer voor vlinders en andere ongewervelden.

K. Veling, J. Smit, V. Siebering
(Utrecht, KNNV/Wageningen, Vlinderstichting/Leiden, EIS, 2004)
96 p., ill., ISBN 9050111912
Prijs: € 19,95

Door bosranden goed te ontwikkelen tot geleidelijk verlopende overgangen kan een beheerder de soortenvariatie enorm vergroten. Duidelijk wordt uitgelegd welke voorwaarden ongewervelden aan bosranden stellen. Specifieke factoren (bostype, soortensamenstelling, zonlicht en tempe-

ratuur) spelen hierbij een rol en bepalen welke maatregelen het meest effectief zijn en wanneer.

Levend landschap.

Marjolein Bastin (ill.), Frans Buissink
(Baarn, Tirion, 2004)
157 p., ill., ISBN 9052105731
Prijs: € 24,98

Af en toe blijkt een (dit) mens toch weer een vooroordeel te hebben: bij de naam Marjolein Bastin dacht ik in eerste instantie aan theeserviezen met lieve bloemen. Dit werkelijk prachtige boek bevat echter tientallen, volstrekt niet lieve maar liefdevol gemaakte natuurgetrouwe afbeeldingen, zowel op dubbelpagina- als op miniformaat. Met de illustraties en de bijbehorende goede en informatieve teksten beleven de lezers de seizoenen, niet alleen in Nederland, maar op allerlei plekken van de aarde, zoals in Central Park in New York. Eigenlijk moet je deze uitgave in tweevoud kopen: één om te behouden en één om uit elkaar te halen en sommige bladen in te lijsten. Dit geldt ook voor de prachtboeken die Erik van Ommen regelmatig maakt.

Josine de Pijper, IVN Nederland, Kenniscentrum

Podium

Vakblad voor educatie en communicatie over natuur en leefomgeving.

33e jaargang, nummer 1
april 2005
verschijnt viermaal per jaar

Uitgever

IVN Nederland
Postbus 20123
1000 HC Amsterdam
Telefoon (020) 6228115
Fax (020) 6266091
E-mail: podium@ivn.nl

Redactie adviesraad

Mark Alderweireldt
(Provinciaal Natuureducatief Centrum
'De Kaaihoeve', provincie Oost-Vlaanderen, België)
Kees Both
(Netwerk Springzaad, Stichting Oase;
Jenaplan-vereniging)
Anja Edwards van Muijen
(BegeleidingsCommissie Natuurgidsencursus IVN)
Kris van Koppen
(bijzonder hoogleraar NME, Universiteit Utrecht)
Pierre Mbengue
(Stichting Yoff; NME-juniorennetwerk Junior Experience)
Henk Zandvliet
(Nederlands Expertisecentrum Alternatieven voor Geweld)

Jurr van Dalen
(Algemeen directeur IVN)

Redactie

Brigit Kuypers
(IVN Nederland, projectenbureau):
inhoudelijke begeleiding
Olle Mennema
(afdeling Milieu, Dienst Stadsbeheer,
gemeente Den Haag):
namens Vereniging Educaties Nederland
Kees van der Melden
(Natuurmuseum Groningen;
Vereniging Educaties Nederland)
Hak van Nispen tot Pannerden
(SME Milieuvadviseurs)
Enit Scholtens
(Nationaal Park Duinen van Texel,

IVN Consultantschap Noord-Holland):
namens Commissie Wisselwerk
Michiel de Wit
(IVN Nederland, communicatie):
bladmanagement/eindredactie

Bijdragen aan dit nummer:

Dieuwke Hovinga
Dirk Huitzing
Els van de Kerkhof
Chris Maas Geesteranus
Josine de Pijper
Don Shepherd
Sandra van der Wielen
Bowine Wijffels

Opmaak en druk:
Aranea Offset BV, Zaandam;
basisontwerp: En-

